

Naslov članka/Article:

Svetovalno delo v vrtcu kot podpora ustvarjanju čustveno varnega, socialno vključujočega in spoznavno spodbudnega okolja za otroke

Counseling Work in Kindergarten as Support for the Creation of an
Emotionally Safe and Socially Inclusive Environment Encouraging
Cognitive Development for Children

Avtor/Author:

Ljubica Marjanovič Umek

<https://doi.org/10.59132/ssd/2021/3/3-13>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Šolsko svetovalno delo št. 3/2021, letnik 25

ISSN 1318-8267

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2021

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/solsko-svetovalno-delo/>

Svetovalno delo v vrtcu kot podpora ustvarjanju čustveno varnega, socialno vključujočega in spoznavno spodbudnega okolja za otroke

Counseling Work in Kindergarten as Support for the Creation of an Emotionally Safe and Socially Inclusive Environment Encouraging Cognitive Development for Children

Ljubica Marjanovič Umek

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Izvleček

V prispevku bomo svetovalno službo v vrtcu najprej umestili v širši teoretski okvir, zlasti na polje sociokulturnih teorij, kar nam bo dalo možnosti razumevanja raznolikih, med seboj povezanih in visoko strokovnih dejavnosti, ki jih svetovalne delavke v vrtcu opravljajo z namenom zagotavljanja dodane vrednosti h kakovosti predšolske vzgoje. V nadaljevanju bomo analizirali pomen in vlogo svetovalne službe na nekaterih izbranih področjih otrokovega razvoja in učenja v vrtcu ter pri tem opisali sistemske, preventivne in razvojne vidike dejavnosti ter delo z različnimi ciljnimi skupinami, kot so otroci, vzgojiteljice, vodstvene delavke, starši. Posebej bomo izpostavili tudi nujnost zagotavljanja ustreznih sistemskih in normativnih pogojev za kakovostno strokovno delo svetovalne službe v vrtcu.

Ključne besede:

dejavnosti svetovalne službe, počutje otrok, sociokulturne teorije, spodbudno okolje, vrtec.

Abstract

The article begins by placing kindergarten counseling services in a wider theoretical framework, especially sociocultural theories, which lays the basis for understanding the diverse, interconnected and highly professional activities performed by kindergarten counselors with the purpose of providing added value to the quality of preschool education. Next, it analyses the meaning and role of the counseling work in certain selected areas of the child's development and learning in kindergarten by describing the systemic, preventive and developmental aspects of the activities and work with different target groups, such as children, teachers, heads and parents. A particular focus is also on the necessity of providing adequate systemic and normative conditions for the quality of kindergarten counselors professional work.

Keywords:

counseling service, children's wellbeing, sociocultural theories, encouraging environment, kindergarten.

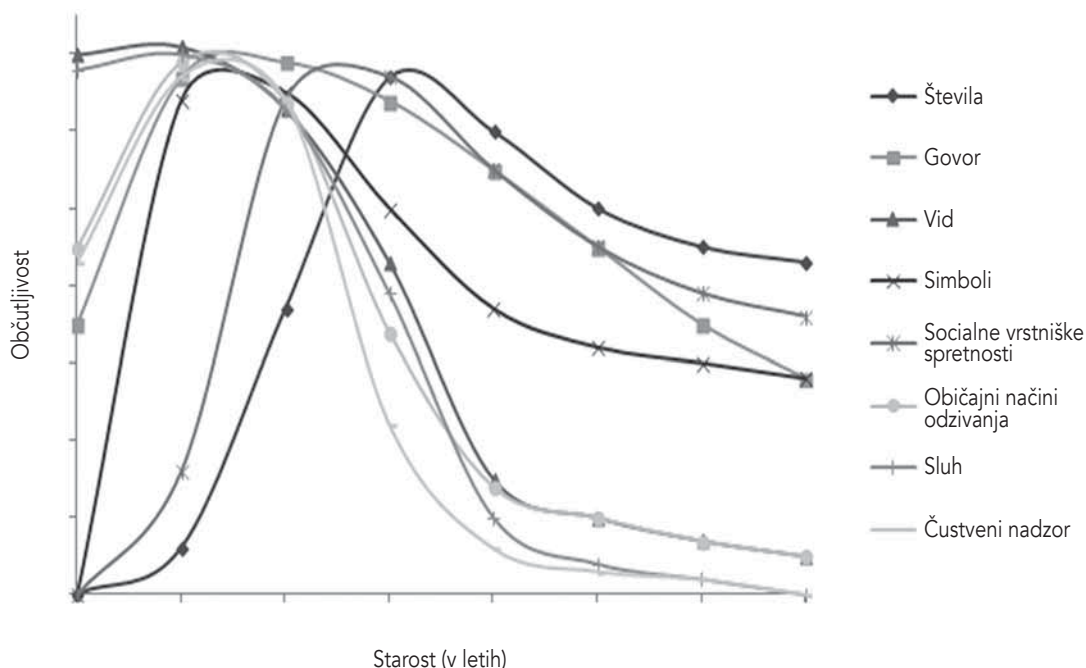
Uvod

V slovenske vrtce je bilo v šolskem letu 2019/20 vključenih 82,7 odstotka otrok vseh starosti, 67,5 odstotka malčkov, starih od enega do treh let, in 94,1 odstotka otrok, starih od 3 do 5 let (Statistične informacije, Izobraževanje, 2020), kar je, gledano primerjalno z državami EU, visok delež. Prav tako v zadnjih desetih letih narašča delež otrok s posebnimi potrebami, vključenih v redne oddelke in oddelke s prilagojenim programom, ter delež otrok tujih državljanov. Hkrati izsledki raziskav že desetletja potrjujejo, da pozitivnega učinka vrtca na aktualni in dolgoročni razvoj in učenje otrok ni moč doseči le z višanjem deleža v vrtec vključenih otrok, temveč je nujni pogoj, da predšolska vzgoja poteka v kakovostnem vrtcu, ki ga z medsebojnim vplivanjem določajo strukturni in procesni kazalniki kakovosti (npr. Huntsman 2008; Marjanovič Umek idr. 2012; OECD 2006).

Pozitivnega učinka vrtca na aktualni in dolgoročni razvoj in učenje otrok ni moč doseči le z višanjem deleža v vrtec vključenih otrok, temveč je nujni pogoj, da predšolska vzgoja poteka v kakovostnem vrtcu, ki ga z medsebojnim vplivanjem določajo strukturni in procesni kazalniki kakovosti.

Za lažje razumevanje vpliva vrtca tako na preživljanje kakovostnega otroštva kot na izboljšanje kakovosti življenja družin je pomembna umestitev vrtca v širše teoretske okvire, ki dajejo osnovo za razlago specifičnosti v razvoju in učenju različno starih predšolskih otrok ter pri tem posebej izpostavljajo različne družbene in kulturne kontekste. Med teoretskimi ozadji so najbolj pogosto navajane sociokulturne teorije, ki razlagajo razvoj in učenje otrok z zapletenim in celovitim sovplivanjem posameznika in okolja. Vigotski (1978/2010) in njegovi učenci ter sodobniki (npr. Bruner 1986; Doherty 2009) v razvoju malčkov/otrok posebej izpostavljajo pomen zgodnjih in kasnejših socialnih interakcij, zgodnji razvoj govora, tako v funkciji socialnega govora kot v funkciji mišljenja, vlogo kompetentne odrasle osebe, ki malčke/otroke poučuje v območju bližnjega razvoja, sodelovalno učenje, učenje v socialnih kontekstih, kot so igra, skupno branje, pogovarjanje, ter vlogo govora in drugih simbolnih načinov izražanja, kot sta risba in gib.

Med sociokulturne teorije sodi tudi Bronfenbrennerjeva ekološka teorija (Bronfenbrenner 1979), ki v razlago razvoja in učenja otrok vključuje pet ravni okoljskih sistemov od družinskega, vzgojno-izobraževalnega do širše družbenega. Gre za stalen in zapleten sistem odnosov, neposrednih ali

Slika 1: Prikaz občutljivih obdobj v obdobju malčka in zgodnjega otroštva (prirejeno po Bruer 1999)

posrednih, in sicer prek interakcij otroka znotraj družine ter interakcij med otrokom in njegovimi trenutnimi okolji, kot so vrtec, vrstniki, zdravstvena ustanova, pa do vpliva kulture oziroma širšega družbenega okolja, ki se povezuje z otrokovimi interakcijami na nižjih ravneh okolja.

Za razlago zgodnjega razvoja in učenja malčkov in otrok so pomembna tudi spoznanja nevroznanosti (npr. Bruer 1999) o občutljivih obdobjih v razvoju, ki temeljijo na zgodnjem razvoju možganov z vidika strukture in delovanja ter sočasni vlogi starševstva in predšolske vzgoje v vrtcu, ki zagotavljajo čustveno, socialno in spoznavno spodbudno okolje. V razvojnih obdobjih malčka in zgodnjega otroštva se torej posameznik najhitreje razvija in uči na različnih področjih (glej sliko 1).

Svetovalna služba v vrtcu zagotavlja dodano vrednost h kakovosti vrtca

Izhodišča za svetovalno delo v vrtcu

Svetovalno delo v vrtcu je strokovno avtonomno delo, ki ga v veliki meri določajo zmožnosti vzpostavljanja medsebojnega odnosa, zaupanja in sodelovanja. V ozadju svetovalnega dela, ki temelji na visoki stopnji strokovne usposobljenosti, je načelo humanosti v ravnanju z otroki in starši, ki vključuje prilagodljivost, odzivnost, proaktivnost, občutljivost, miselno prožnost, prepoznavanje in upoštevanje različnosti.

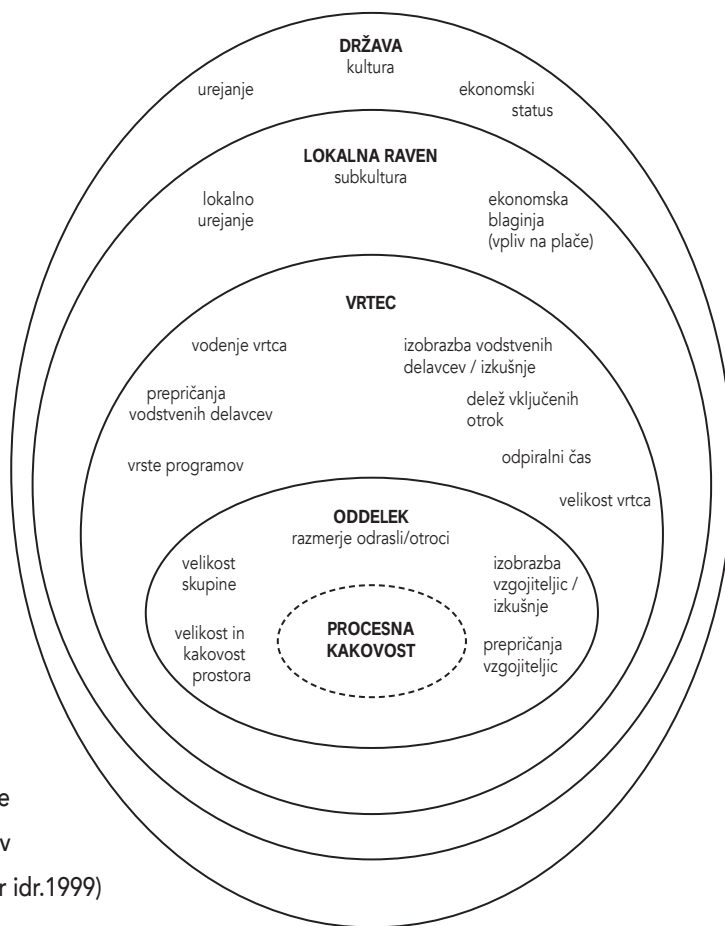
Svetovalna služba v vrtcu je bila primerjalno s svetovalno službo v šoli uvedena kasneje. Konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja so se začele v vrtcih zaposlovati prve svetovalne delavke, ki so znotraj strokovnih aktivov oblikovale prve konceptualne zasnove svetovalnega dela v vrtcu. V sredini devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko je v Sloveniji potekala sistemska in kurikularna prenova vzgojno-izobraževalnega sistema, je bila v *Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanju* – ZOFVI (1996) opredeljena svetovalna služba na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja, v podzakonskem aktu pa so bili določeni tudi normativi za svetovalno službo v vrtcu, in sicer 30 oddelkov na svetovalno delavko. Leta 1999 so bile pripravljene tudi prve nacionalne programske smernice, ki so bile potrjene na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje.

Svetovalno delo v vrtcu je strokovno avtonomno delo, ki ga v veliki meri določajo zmožnosti vzpostavljanja medsebojnega odnosa, zaupanja in sodelovanja.

Vpetost svetovalne službe v delovanje vrtca in širše okolje

V konceptualnem modelu, ki je oblikovan na podlagi Bronfenbrennerjeve sistemske teorije, je svetovalna služba vključena na raven oddelka in raven vrtca, povezuje pa se tudi z lokalno in širšo družbeno ravno. Prikazana okolišna področja vključujejo strukturne kazalnike, ki vplivajo na procesno kakovost v vrtčevskem oddelku, in sicer bližnje (proksimalne), kot so na primer velikost oddelka, razmerje med številom otrok in odraslih oseb v oddelku, in bolj oddaljene (distalne), kot so na primer ekonomski pogoji na lokalni in širši družbeni ravni, kulturni kapital. Strukturni kazalniki se povezujejo s procesnimi kazalniki, torej z neposrednim delom z otroki v oddelku, pri čemer imajo bližnji kazalniki neposreden in velik učinek na procesno kakovost v oddelku, bolj oddaljeni kazalniki pa imajo praviloma manjši in bolj posreden učinek.

Ne glede na nove izzive v širšem družbenem prostoru, ko gre na eni strani za sistemske in strukturne spremembe, kot so na primer vedno večji delež v vrtce vključenih malčkov in otrok, večji delež v vrtce vključenih otrok s posebnimi potrebami, naraščajoče družbene neenakosti v širšem družbenem prostoru in posledično med otroki, vključenimi v vrtec, na drugi strani pa za hitri razvoj

Slika 2: Konceptualni model, ki prikazuje različne ravni vplivanja na delo z otroki v vrtečevskem oddelku (prirejeno po Cryer idr.1999)

znanosti, ki ponujajo nove izsledke o razvoju in učenju malčkov/otrok v zgodnjih razvojnih obdobjih ter izpostavlja pomembno vlogo socialnih in kulturnih dejavnikov v malčkovem/otrokovem razvoju in tudi pomemben vpliv subjektivnih teorij staršev, vzgojiteljic, svetovalnih delavcev o razvoju otrok, vzgoji, učenju, ostajajo v *Programskih smernicah. Svetovalna služba v vrtcu* (1999/2008) opredeljene osnovne dejavnosti: dejavnosti pomoči, razvojne in preventivne dejavnosti ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije dovolj široke in odprte za vključevanje novih spoznanj ter izkušenj, hkrati pa zahtevajo bolj jasno podčrtane specifičnosti predšolske vzgoje v vrtcu glede na druge ravni izobraževanja.

Z namenom aktualiziranja vloge svetovalne službe v vrtcu bomo v nadaljevanju predstavili nekatera izbrana področja, na katerih je po naši oceni delo svetovalne službe v vrtcu pomembno, tako z vsebinskega kot s sistemskega, preventivnega in razvojnega vidika, vidika pomoči otrokom in s širšega vidika vplivanja na razvijanje kakovosti predšolske vzgoje v vrtcu, in sicer na sistemski in procesni ravni. Na izvedbeni ravni se vse navedene dejavnosti svetovalne službe prepletajo na način, kot so to v svojem modelu opisali Cryer in sodelavci (1999).

Dobro počutje malčkov/otrok v vrtcu in socialna vključenost

Čustvena varnost in dobro počutje malčkov/otrok sta nujna predpogoja za njihovo vključenost v oddelčno (vrstniško) skupino ter različne dejavnosti, ki jih ponuja kurikulum na izvedbeni ravni (npr. Corsaro 2000).

Uvajanje malčkov/otrok v vrtec je ena od dejavnosti, pri kateri se vzpostavlja čustveni odnos med malčkom/otrokom in »novo« pomembno osebo oziroma »novimi« pomembnimi osebami. Četudi gre za enako ali podobno stare malčke/otroke, so med njimi lahko velike razlike v čustvenem doživljanju in odzivanju, pogojene tako z individualnimi kot okoljskimi dejavniki. Svetovalna delavka, ki sodeluje pri uvajanju malčka/otroka v vrtec, ki je mnogo več kot rutina, mora v trikotniku malček/otrok – starš – vzgojiteljica pomagati pri zagotavljanju pogojev za vzpostavitev varne čustvene navezanosti med malčkom/otrokom in vzgojiteljico. Zaradi velikih razlik med njimi prihajajo malčki/otroci v vrtec različno »opremljeni« za spoprijemanje z ločitvijo od pomembne osebe oziroma oseb iz družinskega okolja. Svetovalna delavka, ki pozna vzorce vedenja odraslih oseb, značilne za vzpostavljanje varne navezanosti, kot so na primer odzivnost, telesni dotik, pogovarjanje z malčkom, spodbujanje njegove samostojnosti, kot vzorce vedenja varno navezanih malčkov/otrok, kot so na primer raziskovanje okolja, izražanje pozitivnih čustev v odnosu z odraslo osebo, odzivanje na začeto socialno spodbudo odraslih ali drugih malčkov, skupaj z vzgojiteljico ustvarja pogoje, ki zahtevajo različna odzivanja vzgojiteljice za različne malčke/otroke, tako v času rutinskih kot načrtovanih dejavnosti (npr. Haith in Benson, ur. 2008). Postopno uvajanje malčka/otroka v vrtec je torej celovita naloga, v katero je svetovalna delavka vključena tako neposredno (npr. pomoč vzgojiteljici, malčku) kot posredno (npr. svetovanje staršem, strokovnim in vodstvenim delavkam) in sodi med preventivne in razvojne dejavnosti.

Postopno uvajanje malčka/otroka v vrtec je celovita naloga, v katero je svetovalna delavka vključena tako neposredno kot posredno ter sodi med preventivne in razvojne dejavnosti.

Uvajanje malčkov/otrok v vrtec, zagotavljanje čustvene varnosti otrok ter vzpostavljanje pozitivnega socialnega vzdušja v oddelkih je še posebej pomembno v posebnih razmerah, ki smo jih bili deležni v zadnjem letu, ko so bili vrtci v času epidemije covid-19 zaprti, odprti, ponovno zaprti, odprti ... Gre za tehtanje, kako na izvedbeni ravni upoštevati sorazmernost ukrepov za varovanje zdravja malčkov/otrok in zaposlenih na eni strani ter zagotavljanje možnosti za njihov razvoj in učenje ter duševno zdravje na drugi strani. Naj ilustriramo s primerom ukrepa nošenja obraznih mask vzgojiteljic in pomočnic vzgojiteljic, ki je bil v eni od faz na nacionalni ravni določen kot pogoj za odpiranje vrtcev za vse malčke/otroke. Izsledkov empiričnih raziskav, ki bi pokazali, kakšni so morebitni takojšnji, predvsem pa dolgoročni učinki nošenja mask vzgojiteljic na razvoj malčkov, (še) nimamo, vemo pa, da dojenček/malček vzpostavlja socialne interakcije s prvo pomembno osebo oziroma pomembnimi osebami prek zaznavanja obrazne mimike, čustvenih izrazov, vzpostavljanja skupne vezane pozornosti, rabe govora. Obraz pomembne osebe, na primer vzgojiteljice, zaznava drugače kot starejši otroci ali odrasle osebe. Zaznava ga celostno, v trikotniku oči – nos – usta, zato je maska na obrazu zanj ovira pri prepoznavanju človeškega obraza, ki mu sicer »zagotavlja« čustveno varnost. Pa vendar izsledki nevroznosti (npr. Pirtovšek 2021) potrjujejo spremembe v strukturi in delovanju možganov dojenčkov/malčkov le, če gre za dolgotrajno oviro, ki dojenčku/malčku onemogoča vzpostavljanje socialne interakcije. V tem kontekstu je torej smiselno iskati rešitve na izvedbeni ravni, ki sledijo varovanju zdravja dojenčkov/malčkov in jim hkrati ne odvzamejo vseh možnosti za njihov razvoj in učenje. Na primer, vzgojiteljica lahko načrtuje svoje dejavnosti tako, da jih čim več izvaja na prostem, ko ji ni treba nositi maske; pri nošenju maske v igralnici naj govori z malčki čim glasneje in razločneje, naj se nasmeje tudi pod masko, naj z masko na obrazu vzame malčka v naročje in ga v telesnem stiku tolaži, če je zaskrbljen, če joka ... Zaradi že navedenih razlik med malčki v njihovi opremljenosti za spoprijemanje s čustvenimi stiskami je v tako spremenjenih razmerah nujno stalno spremljanje odzivanja in počutja malčkov. Vzgojiteljica mora biti še posebej pozorna na tiste posameznike, ki so bolj nemirni, jokavi, apatični, kot so bili sicer. V takih primerih je nujen takojšen pogovor vzgojiteljice, svetovalne delavke in malčkovih staršev z namenom iskanja dodatnih varovalnih dejavnikov za malčka, tako v družinskem kot vrtčevskem okolju.

Vrtec je prostor, v katerem imajo malčki/otroci praviloma veliko priložnosti za razvijanje socialnih zmožnosti.

Socialni razvoj in učenje potekata v predšolskem obdobju zelo hitro: gre za razvoj razumevanja sebe in drugih, empatije, socialnega razumevanja, otrok se uči, kako tudi z rabo govora vstopati v socialne interakcije ter vzpostavljati medsebojne odnose, samonadzorovati čustva in vedenje, oblikovati vrstniške skupine, prva prijateljstva (Brownell in Kopp, ur. 2007; Carpendale in Lewis 2006). Vrtec je prostor, v katerem imajo malčki/otroci praviloma veliko priložnosti za razvijanje socialnih zmožnosti. Med malčki/otroki so tudi v socialnem razvoju velike razlike, ki so povezane na primer s temperamentom oziroma različno izraženimi posameznimi osebnostnimi dimenzijami, govorno kompetentnostjo, že usvojenimi socialnimi spretnostmi ter tudi z neposrednimi pogoji za izvajanje dejavnosti v vrtčevskem oddelku oziroma celotnem vrtcu. Svetovalna delavka, ki pozna socialni razvoj malčkov in otrok v zgodnjem otroštvu (normativni razvoj in odmike od normativnega razvoja) in tudi dejavnike (vrtčevske in širše), ki so lahko spodbuda ali ovira v socialnem razvoju malčkov/otrok, lahko skupaj z vzgojiteljico veliko prispeva k ustvarjanju razmer v vrtčevskem oddelku in vrtcu, v katerih bodo imeli različni malčki/otroci možnosti vključevanja v socialne skupine. Vzporedno z načrtovanjem in izvajanjem različnih dejavnosti, v katere se vključujejo malčki/otroci, bi praviloma moralo potekati spontano dnevno opazovanje vedenja malčkov/otrok, ki ga izvaja vzgojiteljica, dodatno pa lahko svetovalna delavka pridobi bolj objektivne podatke tudi z uporabo presegalnih preizkusov za ocenjevanje kakovosti socialnih interakcij v oddelku in kasneje, če je potrebno z individualno razvojnopsihološko diagnostiko (glej več Marjanovič Umek idr. 2005). Tako zbrani podatki, pri katerih gre za kombinacijo podatkov, zbranih z opazovanjem v naravnem okolju in pridobljenih s standardnimi psihološkimi postopki, svetovalni delavki omogočajo prepoznati razlike v socialnih zmožnostih med otroki, predvsem pa prepoznati otroka(e), ki močno odstopajo od večine otrok, na primer glede na izraženo osamljenost, težave z nadzorovanjem vedenja in izražanja čustev, socialno izključenost. Svetovalna delavka bo, verjetno skupaj z vzgojiteljico, za otroke, ki imajo težave v socialnem vedenju, pripravila individualna navodila, program za dodatno/drugačno delo z njimi v oddelku, se skupaj z vzgojiteljico vključila v daljše časovno spremljanje ter evalvacijo učinka dodatnega/drugačnega dela z njimi. Svetovalna delavka bo tudi strokovno presodila, ali posamezni malčki/otroci potrebujejo dodatno individualno strokovno pomoč v vrtcu ali pa jih bo napotila v zunanjo obravnavo v ustrezno strokovno institucijo, s katero bo v nadaljevanju tudi sodelovala.

Poleg preventivnega dela in zagotavljanja pomoči malčkom/otrokom je v kontekstu zagotavljanja dobrega počutja in socialnega vključevanja malčkov/otrok enako pomembno tudi razvojno delo svetovalne delavke. Gre za dodatno strokovno izobraževanje strokovnih delavk v vrtcu, sodelovanje s starši ter širše analitično in razvojno delo na področju ohranjanja ali zagotavljanja ustreznih sistemskih pogojev, kot sta število malčkov/otrok v oddelku, razmerje med odraslimi in malčki/otroki v oddelku, ki še omogočajo dovolj pogosto in kakovostno vzpostavljane socialnih interakcij med malčki/otroki in med malčki/otroki ter odraslimi osebami.

Simbolno spodbudno okolje: razvijanje govora, mišljenja, zgodnje pismenosti malčkov/otrok

Če je kakovosten vrtec za večino malčkov/otrok varovalni dejavnik za njihov socialni razvoj, je učinek vrtca na razvoj spoznavnih zmožnosti malčkov in otrok, na primer na razvoj govora, mišljenja, precej bolj raznolik. Izsledki tujih in domačih empiričnih raziskav (npr. Marjanovič Umek in Fekonja 2019; NICHD 2000) kažejo, ne le da v zgodnjih razvojnih obdobjih razvoj govora poteka zelo hitro,

temveč tudi, da so razlike med enako starimi otroki, ki so pogojene z endogenimi dejavniki in dejavniki okolja, zelo velike. Razvoj govora v obdobju malčka je tudi pomemben napovednik kasnejšega govornega razvoja otrok, povezuje se z razvojem mišljenja, s pripravljenostjo otrok za vstop v šolo, je del zgodnje in kasnejše akademske pismenosti otrok ter eden ključnih dejavnikov njihove šolske uspešnosti. Zaradi vsega navedenega je pomembno, ali uspe vrtec zagotoviti malčkom/otrokom simbolno podporno okolje v najširšem pomenu besede in kako, tako na ravni pogojev (npr. knjige, otroški časopisi, likovni material, jezikovni kod vzgojiteljice) kot na ravni spodbujanja (npr. pogovarjanje, pripovedovanje, raba govora v različnih funkcijah). Če posebej izpostavimo še različne skupine otrok, na primer otroke, ki prihajajo iz ekonomsko, kulturno, izobrazbeno nespodbudnega družinskega okolja, otroke, katerih materinščina ni slovenščina, otroke s posebnimi potrebami, otroke, ki so nadpovprečni v govornih zmožnostih, je razumljivo, zakaj je strokovno delo svetovalne službe v vrtcu na tem področju razvoja in učenja pomembno in zahtevno, tako na preventivni kot diagnostični in razvojni ravni, na ravneh svetovanja in pomoči ter dodatnega strokovnega izobraževanja.

V nadaljevanju bomo posebej izpostavili nekatere naloge in dejavnosti na navedenih področjih.

Samoevalvacija predšolske vzgoje v vrtcu, predvsem ocenjevanje procesne kakovosti je pomembno za ohranjanje že dosežene visoke ali za izboljšanje nizke kakovosti dela na posameznih področjih otrokovega razvoja in učenja. V procesu samoevalvacije vzgojnega dela v vrtcu je svetovalna delavka vključena v različne faze dela: zbiranje podatkov (npr. z opazovanjem, uporabo presejalnih in drugih razvojnopsiholoških preizkusov); pomoč pri interpretaciji podatkov, ki jih je zbrala vzgojiteljica; povezava podatkov, pridobljenih od različnih ciljnih skupin in na različne načine, ter oblikovanje skupnih ugotovitev; nadaljnji razmisleki in načrti o delu z otrokom/otroki v oddelku; dodatna, morda tudi individualna strokovna obravnava. Spoznavni razvoj, še posebej govor malčkov/otrok je eno bolj zahtevnih področij, tako na ravni ocenjevanja kot spremljanja in spodbujanja. Izsledki nekaterih slovenskih raziskav (npr. Marjanovič Umek idr. 2003) so pokazali, da vzgojiteljice prevladujoče spodbujajo govor otrok zgolj v nekaterih funkcijah, predvsem informativni, mnogo manj pa v čustveno-socialni, medosebni funkciji; da pri spodbujanju govora, praviloma zaradi vpliva implicitnih teorij o »nepomembnosti« spodbujanja govora pri dojenčkih/malčkih, manj pozornosti namenjajo malčkom ter da relativno uspešno kompenzirajo primanjkljaje pri govorno šibkih otrocih, ki praviloma prihajajo iz manj spodbudnega družinskega okolja, manj uspešne pa so pri spodbujanju govora pri vseh ostalih malčkih/otrocih. Hkrati pa nam izsledki prav tako slovenskih raziskav (Marjanovič Umek idr. 2018; Marjanovič Umek idr. 2019), kažejo, da so vzgojiteljice, ki so bile dodatno strokovno izobraževane o možnih pristopih za spodbujanja zgodnje pismenosti, vključujoč govor otrok, in so pri svojem vsakodnevem delu z otroki ponotranjile pristope ter načine dela, ki izhajajo iz spoznanj sociokulturnih teorij (npr. pogosto pogovarjanje z otroki pri vseh dejavnostih, spodbujanje otrok k samostojnemu pripovedovanju, zagotavljanje simbolno spodbudnega okolja v igralnici), dosegle pomembne razvojne spremembe v zgodnji pismenosti otrok, starih od 5 do 6 let, ne glede na socialno-ekonomski status družine. Dosežene razvojne spremembe so ostale stabilne tudi kasneje, ko so otroci zaključili prvi razred osnovne šole. Izsledki slovenskih raziskav, podobno kot tujih, torej potrjujejo, kako pomembna je skrb za stalno strokovno izobraževanje vzgojiteljic, senzibiliziranje vzgojiteljic za spodbujanje govora malčkov in otrok v različnih socialnih kontekstih (v času igre, rutinskih dejavnosti, bivanja na prostem, pri načrtovanih dejavnosti na vseh področjih), razvijanje različnih didaktičnih pristopov in spremljanje njihovega učinka, skrb za ustrezno opremo igralnice kot prostora za malčkovo/otrokovo simbolno izražanje (npr. ureditev oddelčnih knjižnic, dostopnost knjig in drugega materiala za simbolno izražanje malčkov/otrok). Pri vseh navedenih dejavnostih

Razvoj govora v obdobju malčka je pomemben napovednik kasnejšega govornega razvoja otrok, povezuje se z razvojem mišljenja, s pripravljenostjo otrok za vstop v šolo, je del zgodnje in kasnejše akademske pismenosti otrok ter eden ključnih dejavnikov njihove šolske uspešnosti.

Izredno pomembna je skrb za stalno strokovno izobraževanje vzgojiteljic, senzibiliziranje vzgojiteljic za spodbujanje govora malčkov in otrok v različnih socialnih kontekstih, razvijanje različnih didaktičnih pristopov in spremljanje njihovega učinka, skrb za ustrezno opremo igralnice kot prostora za malčkovo/otrokovo simbolno izražanje.

Prepoznavanje nadarjenih predšolskih otrok, ki so v slovenskem prostoru poimenovani kot otroci z visokim potencialom, zahteva visoko strokovnost.

Sodoben koncept pripravljenosti otrok za vstop v šolo oziroma pripravljenosti otrok za učenje je treba razumeti kot mehak prehod otroka iz vrtca, ki je strokovno avtonomna institucija s svojimi kratkoročnimi in dolgoročnimi cilji, v šolo, ki je prav tako strokovno avtonomna institucija, vendar za starejše otroke.

je nujna neposredna ali posredna pomoč svetovalne službe v vrtcu, tako pri preventivnem delu na ravni oddelkov kot pri bolj specifičnem razvojnodiagnosticskem delu, na primer pri presejalnem ali diagnostičnem ocenjevanju govora posameznih malčkov/otrok, ki pomembno odstopajo v govornem razvoju, bodisi navzdol ali navzgor. Na ta način pridobljene ocene o govorni kompetentnosti malčkov/otrok, ki sicer kažejo na velike individualne razlike med njimi, so podlaga za svetovanje vzgojiteljicam pri njihovem načrtovanju dejavnosti in izvajanja teh v oddelku. Svetovalna delavka daje vzgojiteljici strokovno oporo pri delu z otroki, ki so govorno zelo šibki, kot tistimi, ki izkazujejo visoke potenciale na področju razvoja govora. V povezavi s spodbujanjem govora, zgodnje pismenosti, mišljenja malčkov/otrok je zelo pomembno tudi analitično razvojno delo svetovalne službe, saj gre za prepoznavanje in povezovanje vrste varovalnih dejavnikov ali dejavnikov tveganja v razvoju in učenju malčkov/otrok na navedenih področjih. Prav zato je še posebej pomembno povezovanje s starši malčkov/otrok in po potrebi vključevanje staršev v različne dejavnosti, kot so na primer kakovostno skupno branje knjig, pogovarjanje z otroki, spodbujanje otrokovega pripovedovanja, vključevanje v simbolno igro. Strokovne nasvete in pomoč potrebujejo tudi starši otrok, pri katerih je bil prepoznan visok potencial na primer na področju govora. Gre za strokovne pogovore o tem, kaj pomeni visok govorni potencial otroka v obdobju zgodnjega otroštva, kako se kaže, kako ustvariti spodbudno okolje za otrokov razvoj tudi v domačem okolju, na kaj vse naj bodo pozorni ob vsakodnevni stiki z otroki itn. Prepoznavanje nadarjenih predšolskih otrok, ki so v slovenskem prostoru poimenovani kot otroci z visokim potencialom na različnih področjih razvoja (Strokovna izhodišča posodobitve koncepta odkrivanja nadarjenih ... 2019), zahteva visoko strokovnost. Z razvojnopsihološkega vidika je težko presoditi, ali gre le za individualne razlike v hitrosti razvoja otrok na posameznih področjih ali za drugačnost v razvoju, ki bo tudi kasneje (seveda ob ustreznih okoljskih pogojih) bolj ali manj prepoznana kot otrokova specifična nadarjenost.

Pripravljenost otrok za vstop v šolo ostaja skozi desetletja pomembno področje strokovnega dela svetovalne službe v vrtcu, čeravno so se tako koncept pripravljenosti za šolo kot načini ocenjevanja pripravljenosti otrok v zadnjih desetletjih pomembno spremenili. Od starostno normativnega koncepta (otrok je zrel, pripravljen za šolo, ko je star npr. 6, 7 let), ki je prepoznavno gradil na neposredni pripravi otroka za šolo, praviloma zadnje leto pred vstopom v šolo, je vedno bolj v veljavi koncept pripravljenosti za šolo, ki pripravljenost razlaga kot kontinuiran proces priprave za učenje različno starih malčkov/otrok, ki poteka v vseh starostnih oddelkih vrtca (Marjanovič Umek 2016; Marjanovič Umek idr. 2008; Watson 1996). Sodobni koncept pripravljenosti otrok za vstop v šolo se v vrtcu udejanja pri neposrednem delu z malčki/otroki na različnih področjih kurikula, stalnem spremljanju razvoja in učenja malčkov/otrok in ne nazadnje tudi v ocenjevanju pripravljenosti za šolo, če je to strokovno utemeljeno. Pri vseh navedenih nalogah ima odločilno vlogo svetovalna služba v vrtcu: gre za implementacijo znanja o sodobnem konceptu pripravljenosti za šolo, ki je ključnega pomena za vzgojiteljice in starše otrok, spremljanje razvoja in učenja otrok na vseh ključnih razvojnih področjih (socialni in čustveni razvoj, razvoj govora in mišljenja, razvoj velikih in drobnih gibov), prepoznavo morebitnih večjih odklikov od normativnega razvoja malčkov/otrok ter strokovno ocenjevanje pripravljenosti otrok za vstop v šolo, ki je praviloma diagnostično ocenjevanje. Sodoben koncept pripravljenosti otrok za vstop v šolo oziroma pripravljenosti otrok za učenje je treba razumeti kot mehak prehod otroka iz vrtca, ki je strokovno avtonomna institucija s svojimi kratkoročnimi in dolgoročnimi cilji, v šolo, ki je prav tako strokovno avtonomna institucija, vendar za starejše otroke. Ne gre torej za vprašanje, koliko dejavnosti, značilnih za šolo, se prenese v vrtec z namenom, da bo otrokom lažje ob vstopu v šolo, in se na ta način »pošola« vrtec, temveč za vpraša-

nje, kako se z ohranjanjem za vrtec značilnih dejavnosti in pristopov omogoči, da se malčki in otroci razvijajo in učijo svoji starosti primerno (npr. Doyle 2010). Tovrstno razumevanje prehoda otrok iz vrtca v šolo, ki torej ne temelji na enoznačni opredelitvi razvojnih mejnikov, ki bi jih morali vsi otroci doseči že pred vstopom v šolo, in tudi ne na standardih znanja iz učnih načrtov, ki bi jih prav tako morali hkrati doseči vsi otroci, zahteva poglobljeno razvojno-analitično, diagnostično in svetovalno delo v vrtcu. Ena od pomembnih razvojno-analitičnih nalog svetovalne službe v vrtcu, za katero bi bilo smiselno, da bi potekala v sodelovanju s svetovalno službo v šoli, je priprava analize o pogledih in razlogih za odložitev šolanja šoloobveznih otrok, ki jih navajajo starši, vzgojiteljice, svetovalne delavke. Vzporedno bi bilo treba spremljati šoloobvezne otroke, ki jim je bilo šolanje odloženo, tako v letu, ko so »odloženi« otroci ponovno vključeni v vrtec, kot v naslednjih letih, ko se otroci, ki so leto dni starejši od vrstnikov, vključijo v šolo. Tovrstne analize, opravljene v posameznih vrtcih in šolah bi lahko bile dobra strokovna podlaga za izdelavo razvojne naloge na nacionalni ravni, ki bi z empiričnimi podatki in ugotovitvami odgovorila na vprašanje, kaj vse je v ozadju naraščajočega deleža šoloobveznih otrok, ki jim je na predlog staršev odložena vključitev v šolo za eno leto. V tem kontekstu je pomembno tudi strokovno ocenjevanje pripravljenosti otrok za vstop v šolo za šoloobvezne otroke, za katere skladno z zakonom o osnovni šoli lahko na primer zdravstvene ustanove, komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ali starši predlagajo odložitev šolanja. Ocenjevanje pripravljenosti za vstop v šolo poteka v okviru strokovne komisije, ki je imenovana na šoli in v kateri bi morale nujno sodelovati tudi svetovalne delavke iz vrtca. Pri prehajanju otrok iz vrtca v šolo, ki bi dejansko zagotavljal premik od normativnega k širšemu razumevanju pripravljenosti za šolo, bi morala biti vzpostavljena tesna povezava in sodelovanje med svetovalno službo v vrtcu in šoli (Transitions 2003). Posebej pomembna naloga svetovalnih delavk, ki poznajo pedagoško delo v vrtcu in šoli, je tudi delo s starši, tako dodatno izobraževanje kot svetovanje. Prehod otroka iz vrtca v šolo je, kot ne nazadnje potrjujejo podatki o odloženem šolanju šoloobveznih otrok, ena od problematik, s katero se starši veliko ukvarjajo in v svoja razmišljanja o (ne)vstopu svojega otroka v šolo pogosto vgradijo implicitne teorije o otroku, ki je še premajhen (premlad) za šolo, ki potrebuje še eno leto za sproščeno igro v vrtcu, ki ne bo zmozel učenja v šoli, ker je šola pretežka, ki je socialno in čustveno nezrel itn. V tovrstnih okoliščinah je ključnega pomena pogovor svetovalne delavke (tudi v sodelovanju z vzgojiteljico) s starši, ne nujno zgolj v letu pred vstopom v šolo, ki temelji na strokovni oceni otrokovega razvoja in učenja v letih obiskovanja vrtca, tudi ob upoštevanju morebitnih specifičnosti in posebnosti otrokovega družinskega in širšega okolja ter tehtanju argumentov za vključitev otroka v šolo in proti njej. Tudi z vidika dolgoročnega razmisleka o morebitni (ne)odložitvi šolanja šoloobveznemu otroku.

Sklep

Svetovalna služba je vpeta v delo vrtca na več ravneh: razvojni, vsebinski, organizacijski, sistemski, izvedbeni. Delo svetovalne službe je prevladujoče usmerjeno na skupine malčkov/otrok, vrtčevske oddelke, vrtec kot celoto ter na povezavo vrtca z bližnjim družbenim okoljem. Prav tako prisotno individualno delo pa vključuje posameznike iz različnih ciljnih skupin, in sicer malčke/otroke, vzgojiteljice, vodstvene delavke, učiteljice, svetovalne delavke iz drugih strokovnih institucij. Gledano najširše je temeljna naloga svetovalne službe v vrtcu, da prispeva k izboljšanju oziroma vzdrževanju visoke kakovosti predšolske vzgoje, kar od nje zahteva stalno odzivanje na razvoj, spremembe in posebnosti v vrtcu (na sistemski, vsebinski in izvedbeni ravni), v širšem družbenem okolju in dru-

Pri prehajanju otrok iz vrtca v šolo, ki bi dejansko zagotavljal premik od normativnega k širšemu razumevanju pripravljenosti za šolo, bi morala biti vzpostavljena tesna povezava in sodelovanje med svetovalno službo v vrtcu in šoli.

Delo svetovalnih delavk v vrtcu zahteva veliko znanja in občutljivosti, saj je pri zagotavljanju pogojev za optimalni razvoj in učenje vseh otrok ne glede na spol, kulturno poreklo, narodno pripadnost, socialno-ekonomsko ozadje treba upoštevati velike individualne razlike v hitrosti in kakovosti razvoja med otroki.

žini (npr. otroci razvezanih staršev, revni otroci, otroci, katerih materinščina ni slovenščina, otroci v družinah, v katerih je prisotno nasilje, otroci bolnih staršev), šoli (npr. prehod iz vrtca v šolo, odložitev šolanja šoloobveznih otrok, sistemske in vsebinske spremembe v šoli, zlasti prvem triletju), zdravstvenih ustanovah in zavodih za socialno skrbstvo (npr. celostna obravnava otrok s posebnimi potrebami), na lokalni in nacionalni ravni (npr. epidemija covida-19).

Delo svetovalnih delavk v vrtcu zahteva veliko znanja in občutljivosti, saj je pri zagotavljanju pogojev za optimalni razvoj in učenje vseh otrok ne glede na spol, kulturno poreklo, narodno pripadnost, socialno-ekonomsko ozadje treba upoštevati velike individualne razlike v hitrosti in kakovosti razvoja med otroki. Pri tem je treba vlagati veliko navora v zagotavljanje pravične in učinkovite predšolske vzgoje, zlasti v iskanje in oblikovanje morebitnih dodatnih programov, različnih izvedbenih pristopov, v sodelovanje s starši in drugimi strokovnimi institucijami, kar vse bi lahko pripomoglo k zmanjševanju velikih razlik med otroki, ki so pogojene z dejavniki okolja. Razvojno-analitično, preventivno delo, zagotavljanje psihosocialne pomoči otrokom ne sme biti stalno in v pomembnem deležu časa obremenjeno z administrativno-organizacijskim delom (glej tudi Malešević 2018), ki svetovalnim delavkam onemogoča, da bi svoje strokovno delo opravljale poglobljeno in v skladu s strokovno avtonomno presojo. Hkrati pa bi bilo zaželeno pogostejše komuniciranje svetovalnih delavk s strokovnimi javnostmi, kar bi jim zagotovilo tudi pogostejšo slišnost in večjo prepoznavnost njihovega dela tudi v širšem družbenem prostoru.

Strokovno in visokokakovostno delo svetovalne službe v vrtcu je povezano s stalnim strokovnim izobraževanjem svetovalnih delavk (tako na teoretski kot aplikativni ravni) ter zagotavljanjem ustreznih razmer za njihovo delo. Če je bil morda ob ustanavljanju svetovalne službe v vrtcu normativ trideset oddelkov na svetovalno delavko še sprejemljiv, je danes ob številnih novih nalogah, spremembah v družbenem prostoru, potrebah po prilagajanju (tudi takojšnjem, kot je zahtevala npr. epidemija covida-19), previsok. Da bi bil vrtec, v katerem malčki/otroci preživijo osem in več ur dnevno, prepoznan kot varovalni dejavnik za razvoj in učenje vseh malčkov/otrok, je pomembno, da svetovalne delavke s svojim znanjem stalno »opremljajo« strokovne delavke v vrtcu, in sicer z namenom, da bi te pri dnevnem delu z malčki/otroki zaznale in prepoznale morebitne posebnosti v odzivanju in vedenju malčkov/otrok, se znale na njih ustrezno odzivati ter pravočasno poiskati strokovno pomoč za posamezne malčke/otroke. ■

Viri in literatura

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Brownell, C. A. in Kopp, C. B. (2007). *Socioemotional development in the toddler years*. The Guilford Press.
- Bruer, J. T. (1999). *The myth of the first three years. A new understanding of early brain development and and lifelong learning*. Free Press.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible words*. Harvard University Press.
- Carpendale, J. in Lewis, J. (2006). *How children develop social understanding*. Blackwell Publishing.
- Corsaro, W. A. (2000). Early childhood education, children's peer cultures, and the future of childhood. *European Early Childhood Education Research Journal*, 8(2), 89–102.
- Cryer, D., Tietze, W., Burchinal, M., Leal, T. in Palacios, J. (1999). Predicting process quality from structural quality in preschool programs. A cross-contry comparison. *Early Childhood Research Quarterly*, 14(3), 339–361.
- Doyla, G. (2010). *Vygotsky in action in the early years*. London: Routledge.
- Haith, M. M. in Benson, J. B. (ur.). (2008). *Encyclopedia of infant early childhood development* (Vol. 1). Elsevier Inc.

- Hunstman, L. (2008). *Determinants of quality in the child care: A review of the research evidence*. Center for Parenting and Research.
- Doherty, M. J. (2009). *Theory of mind*. Hove, New York: Psychology Press.
- Malešević, T. (2018). *Načrtovanje, spremljanje in evalvacija svetovalnega dela v vrtcu*.
- Analiza stanja s priporočili*. Zavod RS za šolstvo.
- Marjanovič Umek, L. (2016). Pripravljenost otrok za vstop v šolo: Vpliv starosti in drugih individualnih in okoljskih dejavnikov. *Šolsko svetovalno delo. Revija za svetovalne delavce v vrtcih, šolah in domovih*, 20(3-4), 4–12.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja, U. in Hacin Beyazoglu, K. (2019). Dodatni program za spodbujanje zgodnje pismenosti v vrtcu: Kratkoročni in dolgoročni učinki = Supplementary programme to support early literacy in preschool: Short- and long-term outcomes. *Sodobna pedagogika*, 70 = 136 (3), 10–23, 112–125.
- Marjanovič Umek, L. in Fekonja, U. (2019). *Zgodbe otrok: Razvoj in spodbujanje pripovedovanja*. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja, U. in Bajc, K. (ur.). (2005). *Pogled v vrtec*. Državni izpitni center.
- Marjanovič Umek, L., Grgič, K. in Pfifer, A. (2012). Učinek vrtca na bralno pismenost 15-letnikov: sekundarna analiza PISE 2009 = The effect of preschool on the reading literacy of 15-year-olds : A secondary analysis of PISA 2009. *Sodobna pedagogika*, 63 = 129 (5), 164–210.
- Marjanovič Umek, L., Hacin Beyazoglu, K. in Fekonja, U. (2018). Zgodnja pismenost otrok: Učinek vrtčevskih in družinskih dejavnikov = Children's early literacy: The effect of preschool and family factors. *Sodobna pedagogika*, 69 = 135 (1), 10–27, 126–144.
- Marjanovič Umek, L., Kranjc, S., Fekonja, U. in Grgič, K. (2008). The effect of preschool on children's school readiness. *Early Child Development and Care*, 178(6), 569–588.
- Marjanovič Umek, L., Zupančič, M., Fekonja, U., Kavčič, T. (2003). Kurikulum za vrtce: Učinki na področju komunikacije in socialnoemocionalnega razvoja otrok. *Sodobna pedagogika*, 5, 48–73.
- NICHD Early Child Care Research Network (2000). The relation of child care to cognitive and language development. *Child Development*, 71, 960–980.
- OECD. (2006). *Starting strong. Early childhood education and care*.
- Pirtovšek, Z. (2021). *Za maskami smo vse manj ljudje* (Na valovih znanosti). Radio Slovenija, Val 202, 15. 3. 2021.
- Programske smernice. Svetovalna služba v vrtcu* (1999/2008). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (2020). Statistični Urad R Slovenije.
- Strokovna izhodišča posodobitve koncepta odkrivanja nadarjenih otrok, učencev in dijakov ter vzgojno-izobraževalnega dela z njimi*. (2019). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Transitions*. (2003). European Early Childhood Education Research Monograph. Themed monograph series, št. 1.
- Vigotski, L. S. (1978/2010). *Mišljenje in govor*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Watson, R. (1996). Rethinking readiness for learning. V: D. R. Olson in N. Torrance (ur.), *Education and human development* (str. 148–172). Blackwell Publishers.
- Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanju – ZOFVI* (1996). Uradni list RS.